

”AHMA. Kertomus unohtuneiden maasta.”

Kalevalaseura täyttää tänä vuonna 50 vuotta. Seuran sihteeri lisensiaatti Hannes Sihvo kirjoittaa parastaikaa seuran historiikkaa. Hän pyysi saada tutustua seuramme arkistoon löytääkseen itselleen lisääaineistoa. Muutaman tunnin tutustumisen jälkeen hän soitti seuramme puheenjohtajalle ilmoittaen: »Olen löytänyt kirjallisen sensaation.» Karjalan Sivistysseuran vuosikokouksen 30. 3. -69 jälkeisessä juhlassa hän esitteli kellastunutta ja arkistopölyistä käsikirjoitusnippua. Nyt heimolehtemme lukijakunta saa tutustua hänen esittelyynsä.

Lis. Hannes Sihvo

A. W. Ervastian (1845—1900) mainetta Karjalan kysymyksen herättäjänä ei tarvitse esitellä. — Ervastian elämäntehtäväksi muodostui jatkuva toiminta heimoustunteen nostattamiseksi suomalaisten ja itäkarjalaisten välille. »Muistelmia matkalta Venäjän Karjalassa 1879» on tässä mielessä hänen pääteoksensa. Siinä hän esittää tärkeimmät teesinsä Karjalan kysymyksen herättämiseksi. Karjalaan oli pohjoispohjalainen Ervasti tutustunut usealla matkalla, 1879 vaeltaessaan Vienassa, 1882 Jäämeren retkensä yhteydessä, ja vielä 1893 hän käväisi rajan itäpuolella — Lapin-matkalta palatessaan — Kivakkavaaralla ihailmassa vienalaisista maisemia.

Harva on tiennyt, että Ervastian kirjalliseen tuotantoon kuuluu myös romaanikäsikirjoitus nimeltä »Ahma», jonka hän sai valmiiksi vähän ennen kuolemaansa. Käsikirjoituksesta ei tietääkseni koskaan ole julkaistu edes otteita, ja ainoan maininnan siitä lienee tehnyt Hj. Basilier esipuheessaan Ervastian matkakirjan uuteen painokseen 1918. Unohduksissa ollut romaanikäsikirjoitus, jota säilytetään Karjalan Sivistysseuran arkistossa, on aiheellista esitellä nyt lähes seitsemänkymmentä vuotta valmistumisensa jälkeen. Ervastian romaanikäsikirjoitus ei taiteellisenä tuotteena ole juuri mainitsemisen arvoinen, mutta sen sijaan se asettaa Santeri

Ivalon kirjoittaman Juho Vesaisen, suomalaisen historiallisen romaanin klassikon, rakenteen ja syntyhistorian uuteen valoon.

»Ahma. Kertomus unohtuneiden maasta», noin 220 käsikirjoitussivua käsittävä työ on ollut Ervastian viimeisen kymmenen elinvuoden harrastus, josta hän ei liene paljon kertonut muille. Hänen serkkunsa Basilier on varmaankin ollut harvoja uskottuja. Karjalaispäällikkö Ahma on jo Santeri Ivalon romaanin Juho Vesaisen kiistakumppanina ollut tunnettu historiallinen henkilö. Ervasti ilmoittaa kuitenkin käsikirjoituksensa esipuheessa, että hänen kertomuksensa ei ole tarkoitettu vastalauseeksi Ivalon romaanille, sillä tekijällä oli jo puolet romaaninsa käsikirjoituksesta valmiina ja toinen puoli suunniteltuna v. 1894, siis silloin kun Juho Vesainen ilmestyi.

Ervastian käsikirjoitus ja eräät muut seikat oikeuttanevat pitämään Ervastia koko Vesainen—Ahma-aiheen kirjallisen toteutuksen isänä. Tähän tulokseen voi tulla siitä syystä, että Ervasti on v. 1884 kirjoittanut teoksessaan »Suomalaiset Jäämeren rannalla» vienalaispohjalaisista sodista ja hävitysretkistä — viitaten Yrjö Koskisen Nuijasota-tutkimukseen ja norjalaisen professori Friisin matkakertomuksiin — ja ennen muuta hän on ihmetellyt näin: »Omituista muuten — että Vesaista ja hänen retkiänsä ei ole vielä romaanin aineeksi otettu». Tämän jälkeen Ervasti kuvailee Vesaisen henkilöhahmossa tarjoutuvia hyviä kuvausmahdollisuuksia. Sitten hän toteaa, että myös Vesaisen vastustaja karjalainen Ahma antaisi mainiota lisäväriä ja vastakohtaisasettelua romaanin juoneen. Ervastilla oli siis jo v. 1884 valmiiksi ajateltuna sen romaanin perusrakennelma, jonka käsikirjoitustyöhön hän ryhtyi n. v. 1890. Aiheen vei Ervastilta sivu suun Santeri Ivalo — tai silloin vielä Ingman — saattaessaan samanaiheisen romaanin julkisuuteen v. 1894. Voidaan otaksua, tai suorastaan pitää varmana, että Ivalo sai virikkeensä Ervastilta, vaikka tiedämme, että Ivalolla itselläänkin oli romaanin aiheen taustasta syvällistä tietoa: hän

oli julkaissut v. 1890 väitöskirjan Pohjois-Suomen historiasta vuosina 1595—1635, siis juuri niistä ajoista, jolloin hävitysretket molemmin puolin rajaa vielä olivat käynnissä. Ivalo mainitseekin Vesaisen retket Kuolaan ja Vienan meren rannikolle ja vienalaisten kostoretket Oulujoen seuduille.

Ivalon ja Ervastin aiheenkäsittelyt ennenkaikkeaa legendaaristen hahmojen Vesaisen ja Ahman kuvauksen kohdalla eroavat melko täydellisesti toisistaan, vaikka molemmat kirjailijat pysyvätkin hyvin tarkkaan historiallisissa faktoissa. Suurin ero näissä kahdessa teoksessa on — paitsi Ivalon eduksi tyyllillisessä mielessä — siinä, että Ivalon kuvauskulma on läntinen, Ervastin itäinen, karjalainen. Kummankin romaanin teema on sama: kosto ja sen aiheuttama tuho molemmille osapuolille, sekä karjalaisille että pohjalaisille. Kertomuksissa on selvästi abstrahoitu vuosisadan lopulla jo yhä enemmän huomiota saanut Karjalan kysymys historiallisesti etäisiin puitteisiin, kiivaimpiin veljessotiin. Viime vuosisadan lopulla, Ivalon ja Ervastin päivinä, ei enää ollut kysymys avoimista ja aseellisista yhteenotoista, sen sijaan suomalaisten asennoituminen rajantakaisiin karjalaisiin oli monessa suhteessa joko välinpitämätöntä tai suorastaan vieroksuva. Tämän epäkohdan halusivat ilmeisesti sanoa sekä Ivalo että Ervasti ottaessaan Vesaisen ja Ahman romaaniensa päähenkilöiksi.

Historiantutkija Santeri Ivalo loi Juho Vesaisellaan alun suomenkieliselle historialliselle romaanille. Ivalon taiteellisesti harkittu kerronta antaa Vesaisen ja Ahman henkilökuviin puhua itse puolestaan lukijalle. Sen sijaan Ervasti ei omassa romaanissaan luota siihen, että Ahman ja Vesaisen syyttömyys tai syyllisyys tulisivat ilmi näiden henkilöahmoista ja romaanin sisäisistä jännityksistä itsestään, vaan hän käyttää suuren osan kertomuksestaan historiallisiin todisteluihin tarkoituksenaan osoittaa niiden avulla, ettei syy ollut enempää karjalaisten kuin pohjalaistenkaan, vaan onnettomien olosuhteiden. Tässä Ervastin jakhailevassa perinpohjaisuudessa ja objektiivisuuteen pyrkimisessä lienee syy siihen, ettei teosta koskaan ole julkaistu, jos sitä Ervasti ylipäänsä kerkisi ennen kuolemaansa tarjotakaan kustantajalle. Kun Ivalon kerronta etenee klassisen historia-romaanin keinoin: hidastuksin ja kiihdytyksin, ottaa Ervasti kohtauksia sieltä täältä, muttei osaa liittää niitä yhteen. Ervastin tyyli on hyvin alkukantaista samoin kuin koko kertojantekniikka — on kuitenkin muistettava, että Ervastilla ei vielä ollut esikuvaksi kelpaavia historiallisia romaaneja. Ihmeellistä on, ettei Ervasti ole kyennyt Karjalan-matkoistaan huolimatta luomaan kertomukseensa tuskin häivääkään karjalaista elämäntunnelmaa, vaik-

ka hän toisaalta käyttää sivumääriä yksityiskohtaiseen ja autenttiseen karjalaismaisemien kuvailuun.

Ervastin romaani Ahma on käsikirjoitukseen tehdyistä päiväysmerkinnöistä päätellen valmistunut siten, että 1. osa »Pihtien välissä» on kirjoitettu loppuun lokakuussa 1892 ja toinen osa »Suvannon vedet» vuosina 1894—1896 ja kolmannen osan »Päivä laskee» lopun on Ervasti päivännyt 7. 4. 1900, neljä kuukautta ennen kuolemaansa Helsingin Diakonissalaitoksella.

En puutu »Ahma»-romaanin juoneen: siitä saa jokainen käsityksen lukemalla »Juho Vesaisen» uudelleen. Juonellinen osa loppuu molemmissa romaaneissa samalla tavalla: Ahman ja Vesaisen tuhoon.

Ervasti liittää kuitenkin romaaniinsa epilogin, joka kuvaa Stolbovan rauhan v. 1617 tuomaa sodan loppua karjalaisille ja pohjalaisille. Suomelle alkoi kehitys Ruotsin suojassa, Karjala jäi pimeään. Karjala ja Suomi muuttivat vieraiksi toisilleen. Suomi alkoi hyljeksiä Karjalaa. Romaani päättyy allegoriaan:

» — — Ja Suomi emonen, Maanselkää asuvain suomalaisten äiti, joka valvoi tuon pitkän yön, hän siirteli aina väliin silmänsä esikoisistaan ja lempilapsistaan, kovinta kokeneista karjalaisista, nuorempiin lapsiin, paremmin menestyviin suuriruhtinaskunnan asukkaisiin. Hän olisi niin hartaasti halunnut, että kaikki lapsensa olisivat eläneet veljellisessä sovussa ja nuorempain kylmyys häntä huoletti, tuotti hänelle tuiman tunnon. Turha ylpeys oli heistä saava vallan, että itseänsä yksin pitivät suomalaisina ja omalle maalleen anastivat Suomen nimen, kokonaan seurastaan yrittäen hyljätä karjalaiset. Ja heidän hairahduksiaan katkerasti surren äiti yön hämärissä itsekseen valittelei muutaman runoniekkansa sanoilla:

'Milloihan sulavi Suomi,
Milloin Suomessa sydämet,
Konsahan kevät tulevi,
Konsa hanget lähtenevi.
Suomen poikain povesta,
Verestä viluisen kansan?'»

(KSS:n arkisto n:o 30)

— Kouluhallituksen laatiman tilaston mukaan kirjastoja käytetään eniten Pohjois-Karjalassa. Lainaustilastoissa ovat muita edellä Nurmes ja Joensuu. Kärkitila on kuitenkin erikoisasemassa olevalla Haapasaarella.

— Kielikokeissa v. 1969 valitsi 18.018 suomalaisesta ylioppilaskokelaasta englannin 10.149, saksan 7.733, latinan 136, ranskan 36 ja venäjän 27 kirjoittajaa.